

Per invitació del vicerectorat de recerca de la Universitat de Navarra he format part d'una comissió que atorga un premi a la millor publicació dels seus professors en ciències socials. No era la primera vegada, i se m'havia anomenat atenent a que havia estat president de la comissió equivalent de la CNEAI (sexennis d'investigació). A la comissió hi participava també un vicerector de recerca d'una altra universitat, i un altre destacat professor també amb àmplia experiència avaluadora.

Aquest any, com a novetat, abans de la reunió de la comissió, la Universitat de Navarra ens havia enviat un estudi bibliomètric exhaustiu de les publicacions a concurs. Revistes indexades, generació de cites, etc. Un estudi impecable.

Ràpidament em vaig fer una idea. Una publicació sobre un tema local, editada pel Govern de la Comunitat, no faria avançar gaire el coneixement. Una desconeguda editorial (em sembla recordar que es deia Txalaperta) tampoc prometia massa. Les típiques monografies jurídiques, ja se sap el que donen. El premi es decantaria entre dues publicacions internacionals de molt impacte.

Arribats a la reunió, i amb els llibres i articles sobre la taula, les coses varen canviar ràpidament. La publicació del Govern de Navarra era una extraordinària tesi doctoral, amb una profusió de dades, gràfics, mapes i estadístiques que avui només pot publicar una institució pública. El llibre de l'editorial Txalaperta, pobrement editat, era una recerca pràcticament sufragada per l'autor, feta a diferents països de l'exili republicà, recercant cartes i documentació sobre un sindicalista poc conegut, però que revelava un esforç d'investigació gens freqüent.

La comissió, amb tota la seva experiència avaluadora, ho va tenir clar: els índex d'impacte no ens servien de res, i el premi havia de recaure en una de les dues publicacions que, amb criteris més bibliomètrics, hauríem d'haver menystingut.

No descarteu massa ràpidament aquesta anècdota.

- Oh! bé! la situació és excepcional, teníeu les publicacions a l'abast.

Si aquesta és la vostra objecció, aleshores la meva pregunta és

- Per què s'avalua només amb els referents externs? Per què no es veuen els continguts?"

- Però, professor, vostè sap la feinada que donaria a una comissió, posem per cas el CNEAI, mirar-se totes les publicacions?

- Ja veig, parlem d'una qüestió instrumental i no de qualitat. Em recordeu l'acudit d'aquell que busca una moneda perduda on hi ha més llum i no a la zona fosca on l'ha perdut perquè allà li seria complicat buscar-la.

- No, no, no... Es tracta d'evitar l'arbitrarietat, el subjectivisme de la comissió. Els referents externs, les editorials de prestigi, els índex d'impacte són els indicis de la qualitat, l'objectivació del consens acadèmic i de la importància de la publicació.

- Em sembla que correu massa. Prestigi, qualitat, consens, importància. Tot al mateix sac, com si fos el mateix, i en ciències socials no ho és.

Seré molt radical. Avaluar vol dir donar valor. Ara bé, no hi ha un criteri objectiu (en el sentit fort del terme) sobre el valor en les ciències socials. Algunes de les

comunicacions presentades a aquestes jornades apunten aquest fet quan insisteixen en que publicacions que poden ésser rellevants en un context –espanyol, català, per exemple- no seran mai publicades en revistes anglosaxones, d'impacte, per la temàtica estudiada. El problema és més ampli. Qualsevol descobriment de les ciències dures, experimentals té un abast universal. Un teorema matemàtic, el descobriment d'una galaxia, un principi actiu per combatre una malaltia té un abast il·limitat; potencialment tothom n'és el receptor. La difusió universal del coneixement és el corollari de la potencialitat global de la descoberta efectuada.

Aquest mecanisme no funciona en les ciències socials. Un llibre pot ésser molt influent encara que només el llegeixin poques persones de l'elit política; una desconeguda monografia pot canviar els criteris de la jurisprudència del Tribunal Suprem. Publicacions de gran difusió poden ésser irrellevants. En realitat, a les ciències socials els hi falten els mecanismes de validació que tenen les ciències experimentals. Publicació, qualitat, impacte són termes que, en ciències socials, tenen radicalment un altre significat –i això no vol dir que no en tinguin- que, en el camp de la física.

Jo tinc ben clar quan una publicació em sembla ben feta, i crec que hi ha revistes millors i pitjors, i editorials més o menys sèries; però aquesta comunicació tracta d'una altra cosa. Es fals, em sembla, que la determinació d'uns criteris d'avaluació siguin la derivada d'una qualitat prèvia, objectivable. Per parlar de qualitat o d'importància, hauríem de preguntar-nos “per a qui? per a què?” Es a dir, introduir un criteri polític, i per tant no científic, en el procés avaluador. Un article sobre la desregulació bancària, amb molt impacte, és més rellevant que unes estadístiques sobre la fam a Guinea.Fasso? Per a qui? Això no significa que les ciències dures visquin al marge de les pressions del sistema polític o social; el punt de diferenciació ja l'assenyalava abans, els descobriments d'aquestes ciències són potencialment rellevants per a tota la humanitat encara que s'investigui més en aquells problemes que preocupen les societats riques (exploració de l'espai) que les pobres (malària).

No hi ha criteri objectiu, abstracte, a priori del valor d'una recerca social. L'existència d'uns índex formalitzats per ponderar les publicacions és més el resultat d'una necessitat de les institucions polítiques i acadèmiques que no pas una exigència de la pròpia investigació social. Cap autor ha necessitat mai una classificació de les revistes per utilitzar la bibliografia necessària pel seu treball; però totes les comissions existents no poden passar-se d'aquesta classificació per atorgar sexennis i acreditacions. ¿No és ben clar, per tant, que la lògica de la recerca és diferent a la lògica de la recompensa a la recerca?

Aquesta contradicció és perillosa. Les teories “construccionistes” ens ho adverteixen: els índex no revelen la realitat sinó que la creen, la construeixen. Les comissions avaluadores han creat una “altra” definició de la qualitat de la recerca. El perill resideix en que la recompensa acabi –ja està passant- determinant la forma de la recerca. Orientar la recerca cap els índex d'impacte no és en absolut el mateix que aconseguir un impacte amb una investigació excel·lent.

Jordi Capó Giol
Catedràtic de Ciència Política i de l'Administració.
Universitat de Barcelona